

Posudek diplomové práce Marty Novákové

Šachy v díle Vladimira Nabokova

Modelování světa a osudu jako šachové hry

ÚSVS, obor rusistika, 2008

Diplomová práce originálně nahlíží dílo V. Nabokova velmi poučenou šachovou optikou a je nesena výraznou snahou pochopit mechanismus tvůrčího procesu. Autorka tak nabídla nesmírně zajímavý a důležitý úhel pohledu především na kompoziční model přes šachové vzorce a brilantně ho rozpracovala. Je to přirozeně jen jeden aspekt mnohoaspektového díla, které nelze redukovat jen na princip čistého komponování, ovšem zcela v duchu Nabokova, který vždy směřoval k obnažování konstrukce slovesného díla.

Mezi tři hlavní části práce, zkoumající šachovým pohledem základní témata a konstrukční postupy s konečnou aplikací na Lužinovu obranu, diplomantka umístila tři šachová intermezza, v nichž se vysvětlují pravidla, principy šachové hry, její terminologie, historie a podstata. Všechny popisy a aplikace sledují obecné zásady, tvůrčí a kombinační charakter šachové hry, v níž se propojují schopnosti matematické s uměleckou fantazií. To také umožnilo Nabokovovi analogii šachové hry s uměleckou, resp. literární tvorbou, kdy hlavní půvab je shledáván v estetice abstraktních kombinací, v hledání řešení – např. klíč k řešení úlohy, a tady se vášeň konstruktéra šachových problémů velice sblíží s autorstvím textu. Autorka proto oprávněně věnuje zvýšenou pozornost komponování šachových úloh, které bylo osobním tématem Nabokova: konstruktér šachových problémů je konstruktér textu. Z toho vyplynula paralela vztahu mezi autorem úloh a hypotetickým řešitelem (my čtenáři jsme řešitelé úloh, které nám Nabokov zadává): první a poslední věta románu je takovou úlohou s tajemstvím, hádankou, která nás jako čtenáře fascinuje. Ty věty se ptají po posunuté identitě – v první větě obtížná individualizace malého Lužina v souvislosti s počátkem školní docházky, v poslední větě dvojznačnost postavy Lužina: existoval vůbec jako člověk se svou integritou nebo jen jako šachové ^{mo}mostrum, které zešilelo pohlcené šachovou obsesí? Ze šachových úloh je v podání autorky (i podle slov Nabokova) důležitá retrogradní analýza, která zkoumá předechozí průběh hry, zvažuje různé možnosti, jak k dané situaci došlo, čímž vytváří souvislost s detektivním pátráním. Nabokova jako tvůrce prózy zajímá skrytý svět příčin, jak události vznikly a jak jsou řízeny – to je hlavní předmět poznání, ovšem se silným akcentem na tajemství náhodných událostí (to patrně už se šachovým principem tak nesouvisí). Jak jsou události řízeny, kdo vládne nad našimi osudy – to je jednak poukaz

metafyzický, který podle diplomantky vyplývá ze šachových motivů, jednak poukázání k Nabokovově pojetí sebe jako autora vševědoucího a všemocného, demiurga a mága.

Možná ještě silněji mohlo zaznít téma estetizace šachové (i karetní) hry a její poetizace (viz např. analogie s hudbou, souřadné propojení básní a šachových úloh v analyzované slavné sbírce aj.). Estetizace a poetizace jsou stejně jako kreativní energie her dědictvím Puškinovy Pikové dámy. Velmi dobře diplomantka uchopila téma souběžné existence různých rovin času a prostoru v románu o Lužinovi a oscilaci mezi snovými a skutečnými polohami, která ukazuje na převrácenost a rozkolísanost života a z toho plynoucí existenciální úzkost (obraz osamocnění mimořádného jedince). Román, jak se domnívám, může být čten také jako popis vzniku a vývoje šílenství a tím jako román specificky ruský (hrdinové Dostojevského, Garšina, Palata nomer 6, Čornyj monach aj.). Fiktivní svět abstraktních modelů je pro Lužina světem jedině možným, svět reálný vnímá jako přizračný a jeho události neregistruje: nevšiml si ani války, ani revoluce 1917, vlastně ani smrti matky a otce. Prezentuje se nám na jedné straně téma lidské nedostatečnosti génia, na druhé straně modifikace mýtu, že umělec, básník je obětí talentu, mučedník nevyhnutelně předurčený k smrti. Ovšem i otázka nesmrtnosti jeho tvorby, pokud je dokonalá a smrt v gnostickém pojetí jako dosažení poznání. Interakce dvou rovin, dvou světů, skutečného i snového, tady dost výrazně implikuje vztah emigrace – Rusko (emigrace jako nepřátelská realita, hmotný svět a Rusko jako snové návraty do krajiny dětství, útočiště, šachy, transcendentální). Název románu obsahuje dvojnásobný genitiv – Lužin jako subjekt šachové obrany před Turatim a reálným světem, a Lužin jako objekt, bezmocná figura, kterou se nepodařilo před osudem ubránit. Diplomantka správně vidí jako hlavní v díle Nabokova téma tvůrčího procesu – to je ostatně téma Puškinovo.

Z momentů, které zůstaly nepovšimnuty, je asi nejzávažnější omezený počet dialogů. -ticho, mlčení: při hře se nemluví, Lužin hodně mlčí i při setkáních. U Valentinova se nabízejí paralely s Faustem-Mefisto, u Lužinovy nevěsty model Dušeňky Čechova. Diplomantka si je vědoma toho, že v literárních útvech nelze vidět jen čisté komponování, že tedy komplexnější pohled musí zesílit pozornost k čistě slovesné stránce textu. Ovšem ve své analýze nejen skvěle popsala principy kompozice, ale tuto hranici mnohonásobně překročila směrem k filozofické a psychologické problematice, k sémantice, k sémaziologii tvárných postupů. Výklady jsou živé, zajímavé, působí suverénní autorita šachového znalce a spolu s analýzou skladby výjimečný cit pro umělecké dílo. Diplomovou práci **Marty Novákové** hodnotím známkou **výborně** a doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 10. září 2008.

vedoucí práce **doc.dr.K Chlupáčová, CSc**

